

Sibīrijas reminiscences jeb

Rudzātu pagasta un savas dzimtas vēstures pētnieks — Jānis Būmanis

Kopš 1949. gada pavasara datums — 25. marts — ierakstīts latviešu tautas vēsturē kā lielu sāpju, izmisuma un šķiršanās brīdis, bet vienlaikus arī kā apliecinājums cilvēku bezgalīgajai uzticībai, spēkam un dzimtenes mīlestībai.

Nodevība, izsūtījums, bads, ilgas pēc mājām un atgriešanās. Tas viss labi pazīstams daudzām jo daudzām Latvijas ģimenēm un nav aizmirsts arī tagad, pēc daudziem gadu desmitiem. Paldies Dievam, vēl dzīvi tie, kuri, bērni un jaunieši būdami, izstaigājuši šos tālos un smagos sāpju ceļus, ir gatavi stāstīt par pārdzīvoto tagadējai jaunajai paaudzei.

□□□

Komunistiskā genocīda upuru piemiņas 60. gadadienai Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejs sagatavojis vairākas izstādes. Viena no tām — fotoizstāde «Sibīrijas reminiscences. Izstādītā tīkšanās ar bērniņu» 6. martā atklāta Preiļu novada kultūras centra izstāžu zālē otrajā stāvā.

Izstādē apskatāmas no kādreizējā Daugavpils apriņķa Rudzātu pagasta izsūtītā Jāņa Būmaņa (1928) Tomskas apgabala Piškino - Troickas rajona Piškinā un tās apkārtnē kolhozos laikā no 1955. līdz 1957. gadam uzņemtās fotogrāfijas par izsūtīto latviešu dzīvi un darbu Sibīrijā.

Pilsēta Čulimas un Kuendatas satecē

Pervomaiskas rajons, uz kuriem tika izsūtīti daudzi latvieši, tajā skaitā arī Būmaņi, atrodas Tomskas apgabala ziemeļaustrumu daļā, 110 kilometru attālumā no Tomskas. Rajonā kopējā platība visai ievērojama — 1 555 418 hektāri. Rajonā ir 45 apdzīvotas vietas, iedzīvotāju skaits — 20 304.

Pervomaiska (agrāk Piškino - Troicka) ir viena no senāk apdzīvotajām vietām Tomskas apgabalā. Zināms, ka Piškino — Troickas ciems izveidots 1600. gadā, tātad 2010. gadā atzīmēs 410 gadu jubileju.

Vēl pirms krievu tautības iedzīvotāju apmešanās Čulimas upes krastos tur atradās Piškinas ciema jurtas. Ciemu apdzīvoja čulimieši. Savai dzīvesvietai viņi bija izvēlējušies milzīgu, gleznainu sauszemes ragu, kuru no divām pusēm apņēma ūdens — no vienas puses Čulimas upe, bet no otras puses — Kuendatas upe, kas tulkojumā no kādreiz tur dzīvojošo ketu tautības valodas nozīmē «lāču upe». Čulima, savukārt, no turku valodas nozīmē «liels strauts».

Kad 16.-17. gadsimtu mijā Čulimā ieradās Surgutskas kazaki, viņi te jau atrada Čulimas tatāru jurtas, tajā skaitā arī ciemu, kuru nosauca kņaza Piškas vārdā — par Piškino. Pakāpeniski vietējiem iedzīvotājiem pievienojās dažādi pienācēji. Laikā no 1725. līdz 1726. gadam ciemā uzcēla dievnamu par godu Svētajai Trīsvienībai, līdz ar to ciema nosaukums turpmāk kļuva Piškino - Troicka. Daudzus gadu desmitus tur kopā dzīvoja čulimieši, krievi un citu etnosu pārstāvji. Šobrīd pamatiedzīvotāji lielākoties ir krievi.

Kādreizējo Rudzātu pagasta iedzīvotāju Jāni Būmani Preiļu rajona iedzīvotāji pazīst un ciena par darbu, ko viņš ieguldījis savas dzimtas vietas un arī Būmaņu dzimtas vēstures izpētē. Pateicoties pagasta tagadējo un bijušo iedzīvotāju atsaucībai, kā arī pašvaldības pretimnākšanai, apkopotie materiāli izdoti brošūrās un grāmatās.

1996. gadā nāca klajā brošūra «766. Rudzātu mazpulks», vēlāk grāmatas «Rudzātu pagasta skolas laikmetu griežos» (1997), «Tēvijas sargi» (1998), «Rudzātu pagasta reliģiskā dzīve» (1998), «Gaismas pils Malnava» (2001), «Mazā Zemgale laikmetu griežos» (2003) un «Ošas upes krastu dziesmas un raksti» (2008). Pašlaik sirmmais kungs turpina dzimtā novada pētniecības darbu.

1949. gada martā gandrīz visus Būmaņu ģimenes locekļus skāra represijas. 26. marta vakarā tika apcietināts arī Jānis Būmanis. Publicējam fragmentus no atmiņām, ko sirmmais kungs nodevis Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja rīcībā.

«Tajā dienā es atrados Viļānos. Naktī stacijā, gaidot Maskavas vilciena pienākšanu, lai brauktu uz Atašieni, mani apcietināja čekas vienības virsnieki un aizveda uz milicijas iecirkni. Tur čekas kapteinis pateica, ka visi mani piederīgie ir apcietināti. Kapteinim teicu, ka nekādu noziegumu neesmu izdarījis, nejūtos vainīgs. Viņš atbildēja: «Tas nekas, ka neesat vainīgs. Mums ir labi arī tā. Ja no jums, katriem desmit arestētajiem, kaut viens ir vainīgs, tad tas ir labi.» Kad jautāju, kā var būt vainīgi mazgadīgi bērni un sirmgalvj, man atbildēja: «Jūs visi esat bandīti un pretinieki sociālistiskajai sistēmai.»

Man atņēma personas dokumentus, sastādīja aktu un lika parakstīt. Kad atteicos to darīt, tad aktu parakstīja divi telpā esošie miliči — iznīcinātāji. Mani aizveda uz aresta telpu — pirti, tur starp daudzajiem arestētajiem redzēju arī savu māsu Helēnu. Sākās mūsu abu Golgātas ceļš uz «varen plašo dzimteni.»

«Latvijas robežu šķērsojām 30. martā. Ceļā pavadījām 14 dienas. Galamērķis — Omska. Tās nomalē preču stacijā mūs salādēja kravas mašīnās. Apsardzes pavadībā braucām visu nakti pa Irtišas labo krastu līdz Molotovas rajona centram. ... Ap vienpadsmitiem dienā ar vērsu un zirgu pajūgiem sabrauca *vergturi* — kolhozu priekšnieki un brigadierī. Viņi izvēlējās nākamos vergus, atlasot jaunākos un spēcīgākos. Beidzot komandanti katram kolhozam uzspieda arī pa tādai ģimenei, kurā bija sirmgalvj, slimie un bērni. ... Tā kā es pratu krievu valodu, gāju klāt vietējiem un noskaidroju labākos un sliktākos kolhozus

Molotovas rajonā. Beidzot mūs, 36 izsūtītos, savervēja rajona labākā kolhoza *Vesjolaja žizņ* (*Jautrā dzīve*) vadība.»

«Kolhoza centrā atradās 34 no velēnām būvētas mājeles, tikai kantoris bija būvēts no koka. Koka grīdas savukārt bija tikai kantorī un vēl priekšsēdētāja un brigadiera mājās. Kolhozā vēl bija trīs lopu novietnes govīm un aitām, arī no velēnām būvētas.

Šajā kolhozā mēs ar māsu strādājām lauku darbus. Es pārsvarā strādāju traktorū brigādē par piekabinātāju, ražas novākšanas laikā par kombainiera palīgu. Rudenī caur paziņām Latvijā noskaidrojām savu piederīgo atrašanās vietu. Pamatojoties uz ģimenes apvienošanu, panācām, ka mūs aizveda uz Tomskas apgabala Piškino - Troickas rajona kolhozu *Pervij maj* (*Pirmais maijs*) pie mūsu ģimenes.»

«No sākuma šajā kolhozā strādāju dažādus darbus, pēc vairākiem mēnešiem kļuva par piekabinātāju traktoristu brigādē, vēlāk — par uzskaitvedi, traktoristu. Sešus mēnešus (1950 - 1951) mācījās kombainieru kursus, nostrādāju četras sezonas. Pēc Staļina nāves no 1954. gada decembra strādāju par kolhoza *Severnaja taiga* (*Ziemeļu taiga*) agronomu. Vēlāk, strādājot kolhozā *Krupskaja*, par labu darbu tiku apbalvots ar medaļu «Par jauno zemju apgūšanu». Par augstu ražu sasniegšanu linkopībā 1956. gadā tiku apbalvots ar PSRS Vis savienības lauksaimniecības izstādes «Mazo zelta medaļu.»

«Uz mūsu ģimenes vairākkārt rakstūtajām prasībām par atbrīvošanu no izsūtījuma vienmēr saņēmām atteikumus. Vēlāk, arhivā izskatot Būmaņu ģimenes lietu, atradu 1957. gada 12. februārī Rudzātu ciema padomes toreizējiem valsts drošības orgāniem izsniegto izziņu, kurā rakstīts, ka Būmaņu ģimene ir «kulaki», jo viņiem piederējuši 17 hektāri zemes un divi zirgi, ka viņi izmantojuši svešu darbaspēku, bet mūsu tēvs Pēteris Būmanis bijis pretvalstiski noskaņots, naidīgi izturējies pret padomju varu, vācu okupācijas laikā sadarbojies ar vāciešiem, līdz ar to ģimenes atgriešanās Latvijā nav vēlama.»

«Pateicoties šim rūpēm, mūsu ģimeni no uzskaites komandantūrā noņēma tikai 1957. gada aprīlī pēc PSRS Augstākās Padomes 1956. gada aprīlī izdotā rīkojuma. ... Atbrīvošanas dokumentos mums visiem bija jāparakstās, ka mēs nedrīkstam atgriezties dzimtajā vietā un pieprasīt kompensāciju par atņemto — nacionalizēto īpašumu, pretējā gadījumā mums no jauna draudētu represijas.»

«Pateicoties okupācijas varai, es un mani piederīgie uz visiem laikiem esam zaudējuši savu dzimto pusi. To vienmēr atceros ar sāpēm sirdi. Tagad mēs visi esam iekārtojušies citur un atgriezties uz tēva mājām vairs nav iespējams.»

Toreiz...

Fotogrāfijas no Jāņa Būmaņa Tomskas apgabala Piškino — Troickas rajonā tapušajiem uzņēmumiem 1955. — 1957. gadā.

● Skābarības sagatavošana Piškino - Troickas rajona Kujanovas ciema padomes Krupskajas vārdā nosauktajā kolhozā Uidanovā. 1956. gads.

● Tā izskatījās iela Tomskas apgabala Piškino - Troickas rajona Kujanovas ciemā. 1956. gads.

● Kolhoza fermas slaucējām Uidanovā pašām nācās skaldīt malku. 1957. gads.

Izsūtītā tikšanās ar bērību

Edmunds Būmanis dzimis 1945. gadā. 1949. gada 25. martā viņu kopā ar māti, māsām Silviju un Leokādiju (brālī Jāni izveda atsevišķi) no dzimtajām mājām izveda uz Sibīriju. Edmunds mācījās Piškinas pamatskolā, kur 1957. gadā pabeidza 5. klasi. Pēc atgriešanās Latvijā Edmunds pabeidza Nogales septiņgadīgo skolu Talsu rajonā, bet 1964. gadā absolvēja Talsu vidusskolu.

Sekoja trīs gadus ilgs dienests armijā, pēc dienesta Edmunds vienu gadu strādāja par ugunsdzēsēju Talsos, vēlāk studēja LVU Vēstures un filozofijas fakultātē, kuru absolvēja 1975. gadā. Paralēli studijām viņš strādāja LVU laboratorijā. Pēc augstskolas bija sociologs RAF-ā, pēc tam sekoja darbs Ogres rajona izglītības nodaļā.

Sākoties atmodai, Edmunds Būmanis aktīvi iesaistījās tās norisēs, bija Tautas frontes Ķeguma nodaļas organizators, Tautas frontes 1. un 2. kongresa delegāts. Pēc Edmunda iniciatīvas tika izveidota Politiski represēto Ogres nodaļa. 1989. gadā viņš bija iniciators Latvijas Politiski represēto apvienības dibināšanas kongresam, kas notika Ogrē, bija arī pirmais apvienības priekšsēdētājs. Vēlāk Būmanis kļuva par 1992. gadā izveidotā Totalitārisma seku dokumentēšanas centra organizatoru un pirmo priekšsēdētāju, šobrīd ir komisijas līdzpriekšsēdētājs, Latvijas Politiski represēto apvienības valdes loceklis un Latvijas ordeņu brālības valdes loceklis.

Par sabiedrisko darbību Edmunds Būmanis 1997. gadā apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa goda zīmi, 2009. gadā — 1991. gada barikāžu dalībnieka Piemiņas zīmi. Aizrašanās Edmundam ir viņu audzēšana un kora dziedāšana. Vairāk nekā 10 gadus viņš pēta arī Rudzātu pagasta dzimtu vēsturi.

2007. gada rudenī kopā ar bērības un skolas draugu Jāni Freimani devās vēlreiz skatīt tālo bērības un skolas dienu zemi — Sibīriju.

Tagad...

Edmunda Būmaņa un Jāņa Freimaņa 2007. gadā notikušās Sibīrijas ekspedīcijas laikā tapušās fotogrāfijas viņu bērības vietās.

● Govis arī tagad Sibīrijā brīvi pastaigājas pa Pervomaiskas ielām. Patiesībā pilsēta joprojām ir tāda plaša un liela Krievijas sādža.

Zinātniski praktiska ekspedīcija

«Lai gan brauciens tapa steigā, no paša sākuma to paredzējam kā zinātniski praktisku ekspedīciju. Plānojam apmeklēt kādreizējās izsūtījuma vietas un tikties ar cilvēkiem, bet mūsu galvenais mērķis bija pastrādāt vietējā pašvaldības arhīvā ar tā laika dokumentiem.

Mēs nebraucām uz tukšu un nezināmu vietu. Mēs devāmies pie zināmiem cilvēkiem. ... Viens no šiem cilvēkiem ir mana brāļa Jāņa bijusi kolēģe, grāmatvede Vera Fedorovčuka. Kad ieradāmies pie viņas ciemos, Verai Mihailovnai iepriekšējā dienā bija svinēta 85 gadu jubileja. Šis kundzes vīrs arī bija kādreizējais stalinisma politiski represētais, un viņš ļoti labi sapratās ar manu brālī, tolaik strādājošajam Kujanovas ciema Krupskajas vārdā nosauktajā kolhozā.»

Pēc daudziem gadu desmitiem

«Pa ceļam piestājam Asino stacijā. Te bija mūsu izkraušanas vieta 1949-tajā. ... Lai gan Asino skaitījās pilsēta arī pirms 60 gadiem, bet pat tagad tāda plaša krievu sādža vien ir.

No Asino braucām garām Čulimas palieņu plašajam pļavām. Jutos vilies. Tās ir stipri aizaugušas ar krūmiem, bet daudzie ezeriņi, kas tolaik bija zivju pilni, izskatās pasekli un netīri.

... Iepazināmies ar muzeja materiāliem elektroniskā veidā. Stalinisma represijām veltīta atsevišķa ekspozīcija. Daudz liecību ir par izsūtītajiem latviešiem, tajā skaitā arī par mūsu ģimeni.

Pēc ekspozīcijas redzams, ka sibirieši visumā bijuši turīgi ļaudis, bet boļševiku varas gados viss tika atņemts, izpostīts, neviens vairs nedrīkstēja censties pēc labākas dzīves. Represiju laikos tie jau bija nabadzīgi ļaudis.»

Piškinas iespaidi

«Ar grūtībām, taču atpazinām sev kādreiz ierastās vietas. Ielas asfaltētas un labiekārtotas. Ļoti daudz puķu stādījumu. Cik atceros, toreiz gandrīz pie katras mājas bija priekšdārziņš (poļšadņiks), kur vasarās auga lielas nezāles. Mūsu mazā mājiņa ar puķu dārziņu, ko kopa manas māsas, bija kā tāds paraugdārzns visai Piškinai. Kolhoza agronome gan to dēvēja par bezdarbības augli, cilvēkiem, redz, neesot ko darīt.

Ielas ciema vecajā daļā noasfaltētas. Tās joprojām ir tikpat platas kā pagājušā gadsimta piecdesmitajos gados. Liela daļa ietvju, īpaši skolu un bērnudārzu tuvumā, aprikotas ar guļošajiem policistiem. Pirms pāris gadiem esot sabraukts viens cilvēks, ne jau pavīsam, dzīvs palicis, taču tādejā operatīvi izbūvējuši šīs barjeras.

Tāpat noasfaltēti galvenie ceļi. Iepriekšējā gadā pāri Čulimas upei uzcelts moderns autoceļš tilts. Gada laikā nekustamā īpašuma vērtība cēlusies trīskārt. Kamēr nebūtu tilta, dažādie pārbaudītāji braukuši reti, tagad ierodoties bieži un naski. Nu gluži tāpat kā pie mums.

Laikraksta «Zaveti Iljiča» nams nokrāsots indīgi zils. Avīzes nosaukumu tā arī nav mainījuši, lai gan pēc aptaujas secinājuši, ka tikai vecākā paaudze zina, kas tas par Iljiču. Ielu nosaukumi arī tie paši, no stalinisma laikiem — Ļeņinskaja, Sovetskaja, Oktjabrskaja, Rabočaja, vienīgi toreizējā Naberežnaja pārdēvēta vietējā represētā varoņa Kovaļova vārdā.»

Piemineklis boļševiku represētajiem

«Mums pārsteigums bija Narimā ieraudzīt boļševistiskā režīma upuriem uzceltu pieminekli. Par Narimas novadu agrāk sauca nemīlīgo Tomskas apgabala ziemeļu daļu, kas jau izsenis, bet īpaši Staļina laikā, bija GULAGA nometņu un nometinājuma vieta.

Kā noskaidrojām, šī pieminekļa projekta autore bija trīs Pervomaiskas vidusskolas 8. klases audzēknes. Bet iniciatīva piederēja vēsturniekam politologam, bijušajam politiski represētajam Nikolajam Loginovam. Staļina laikā rajonā represēti 600 vietējie iedzīvotāji, no kuriem 312 nošauti 1937. gadā.

Pēc projekta aplēsēm, piemineklim bija nepieciešams savākt 200 000 rubļu (aptuveni 4000 latu). Šos līdzekļus iedzīvotāji arī saziedoja. Pieminekļa svinīgā atklāšana norisinājās 2006. gada 15. septembrī. Piemiņas akmens veltīts ne tikai represētajiem rajona iedzīvotājiem, bet arī visiem tiem daudzajiem tūkstošiem dažādu tautību izsūtīto, kurus skarbais liktenis bija atvedis turp un vēlējās palikt uz mūžu.

Pieminekļa atrašanās blakus nesen kokā cirstajai pareizticīgo baznīcai piešķir šai vietai īpašu, simbolisku nozīmi — no tās tiek

padzīts jaunums, pamazām notiek atgriešanās pie kristīgām vērtībām.»

Pie mirušajiem latviešiem

«Uzmeklējam Pervomaiskas kapus un atradām latviešu apbedījuma vietas. Sazīmējam tās pēc pāris dzelzs krustiņiem. Krievu kapu kultūra vēl ir tālu no mūsējās. Bet — gods kam gods — latviešu apbedījumiem citi virsū nav uzraksti. Šeit apbedīti pāri simtam izsūtīto latviešu.

Protams, koki un krūmi tur saauguši. Sešdesmito gadu sākumā uzceltais žogs nopuvis, pat nekādu pēdu nav palicis. Bijām domājuši sakopt un iežogot šo vietu. Vēl jo vairāk, ka tagad parakstīts Krievijas un Latvijas līgums par kapu uzturēšanu. Taču naudas trūkuma dēļ šie pasākumi jāatliek uz citu gadu. Pēc pastaigas pa Čulimas krastu aizgājām uz administrācijas ēku. Tur paņēmām arhīva vadītājas aizdoto grāmatu «Boļševckaja» (Cilvēku sāpes). Tas ir dokumentu krājums par stalinisma represijām Tomskas apgabalā, ko arī pētījām brīvajos brīžos.»

Pie akadēmiķa Strēļa

«Braucām uz Tomsku, tur piezvanījām Aivaram Strēlim. Visa Strēļu ģimene ir akadēmiska. Kas ir Aivars Strēlis? Pasaulslavens pulmonologs, Krievijas medicīnas Zinātņu Akadēmijas, Latvijas un citu valstu ZA korepondētājloceklis. Pašlaik bez akadēmiķa pienākumiem pilda arī Tomskas apgabala tuberkulozes klīniskās slimnīcas vadītāja, Sibīrijas Valsts medicīnas universitātes Ārstniecības fakultātes dekāna pienākumus. Viņš aktīvi iesaistījies daudzos starptautiskos projektos, kas tiek īstenoti Sibīrijā.

Kāpēc Aivars Strēlis palika Sibīrijā? Pirmo reizi mēģināja atgriezties Latvijā pēc trešā kursa. Toreiz perspektīvo studentu nelaida universitātes vadība. Pēc gadiem, kad bija aizstāvējis zinātņu kandidāta grādu, atkal kļauvēja pie Latvijas durvīm. Bija vienoties par izsaukumu, bet to nesagaidīja. Kad bija kļuvis par akadēmiķi, Aivars vēlreiz mēģināja tikt uz Latviju. Tas bija deviņdesmito gadu sākumā. Viņa prasība bija — sava pulmonoloģijas klīnika. Gorbunovs vaļsirdīgi atzinis, ka Latvija jaunam klīniku nevar «pavilk». Tā Strēļu atgriešanās Latvijā izpalika.»

● Izsūtījumā mirušo latviešu kapa vietas sazīmējamas tikai pēc vecajiem dzelzs krustiņiem. Edmunda Būmaņa turpmākajos plānos ir sakārtot kapus.

● Sēru akmens daudzajiem simtiem un tūkstošiem stalinisma represiju upuriem. Piemineklis 2006. gadā uzstādīts par vietējo iedzīvotāju savāktajiem līdzekļiem.